

HRADILEK, Ludvík, * 6. 1. 1921 Radvanice (u Přerova),
† 29. 4. 2002 Praha, geodet, pedagog

Maturoval 1939 na střední škole v Lipníku nad Bečvou a byl přijat na Elektrotechnickou fakultu České vysoké školy technické v Brně. Po uzavření českých vysokých škol v listopadu 1939 pracoval jako dělník a technik v cihelně v Prosenicích (u Přerova). 1945 začal studovat matematiku a deskriptivní geometrii na Přírodovědecké fakultě UK v Praze, kde 1947 složil druhou státní zkoušku. Následně vystudoval zeměměřičké inženýrství na Fakultě speciálních nauk pražského ČVUT (Ing. 1949). V letech 1949–53 byl asistentem Josefa Ryšavého v Ústavu nižší a vyšší geodézie katedry geodézie, astronomie a geofyziky ČVUT. (Dr. techn. 1951) a 1953 přešel na nově zřízenou katedru užití geofyziky Geologicko-geografické fakulty UK; tam vyučoval matematiku a geodézii. 1957 mu byla udělena vědecká hodnost CSc., téhož roku byl jmenován docentem geodézie. H. zastával 1959–61 a 1966–69 funkci proděkana Přírodovědecké fakulty UK. Ve spolupráci se zaměstnanci katedry geodézie ČVUT a Geodeticko-topografického ústavu se mu podařilo 1958–63 zaměřit prostorovou geodetickou síť na ploše asi 300 km² v oblasti Vysokých Tater, a to v rámci resortního a později státního výzkumného úkolu Vyracování metody pro určení epeirogenetických pohybů v oblasti vysokých hor. Za výsledky dosažené při řešení tohoto úkolu obhájil 1961 hodnost doktora fyzikálně-matematických věd (DrSc.). Od 1965 byl řádným profesorem geodézie. V letech 1969–71 působil jako hostující profesor na University of New Brunswick v Kanadě.

H. vědecko-výzkumné aktivity se zaměřovaly na určování trigonometrických výšek ve vysokohorském terénu, výzkum refrakce a stanovování tížnicových odchylek. Navrhl modely třírozměrné triangulace a použil je pro určování pohybu zemské kůry v Západních Tatrách. Výsledky zveřejnil ve více než sedmdesáti odborných pojednáních, která publikoval v domácích (např. *Geodetický a kartografický obzor*, *Zeměměřičství*, *Lidé a země*) a zahraničních časopisech. H. nejvýznamnější dílo představuje *Vysokohorská geodézie. Trigonometrická nivelace a trojrozměrná terestrická triangulace* (1984). S kolegou Eduardem Stehlíkem napsali třísvazková skripta *Matematika pro geology* (1985–87), později přepracovaná do dvou svazků a znovu vydaná 1990–91. H. byl členem domácích a zahraničních odborných společností. 1962 se stal členem vědecké rady Výzkumného ústavu geodetického, topografického a kartografického, po jeho zrušení byl jmenován 1964 členem geodetické sekce oborové rady vědecko-technického rozvoje v geodézii a kartografii. Působil ve speciální pracovní skupině IAG (International Association of Geodesy). Vedl pracovní skupinu Refrakce v rámci KAPG (Komise akademií věd socialistických států pro planetární a geofyzikální výzkum). Obdržel zlatou medaili Přírodovědecké fakulty UK a cenu UK za vědeckou činnost. Oženil se s Marií, roz. Konzalovou (* 1926), s níž měl osm dětí.

D: výběr: Určení relativních tížnicových odchylek a refrakčního koeficientu při vyrovnání trigonometricky zaměřených výškových sítí. Vyracování metody pro určení epeirogenetických pohybů v oblastech vysokých hor, 1960; *Geodézie*, 1973 (s F. Markem); *Three-dimensional Terrestrial Triangulation. Applications in Surveying Engineering*, Stuttgart 1984.

L: ČBS, s. 234; Tomeš 1, s. 512; Kdo je kdo v Československu 1, 1969, s. 279–280; nekrolog, in: *Geodetický a kartografický obzor* 48 (90), 2002, č. 9, s. 184.

PETR KAŠING

HRADILOVÁ, Maryna (provd. Úlehlová), * 7. 4. 1903
Moravany (u Kyjova), † 8. 3. 1981 Brno, choreografka,
tanečnice, etnografka, sběratelka folkloru

Středoškolská studia strávila ve dvacátých letech 20. století v Praze, kde absolvovala obchodní školu. Zároveň rozvíjela své pohybové nadání. 1932–36 navštěvovala taneční školu, kterou založila Elisabeth Duncanová, sestra americké průkopnice moderního výrazového a scénického tance Isadory Duncanové. Tato zkušenost hluboce ovlivnila nahlížení H. na taneční umění. V období první Československé republiky byla pohybová aktivita výrazně spojena se spolkem Sokol. Pro taneční pedagogy a choreografy to však nedostačovalo a vznikala potřeba zřizování tanečních a rytmických škol. H. založila rytmickou školu v Hradci Králové, kterou 1933–45 vedla tanečně a umělecky.

Ve třicátých letech 20. století se seznámila s profesorem Vladimírem Úlehlou (1888–1947), fyziologem rostlin, filozofem a etnografem, za něhož se 1940 provdala. Manželé se společně zabývali sběrem lidové hudby, písní a tanečních projevů především v oblasti Strážnicka a zásadně se podíleli na vývoji poválečného folklorního hnutí. Z materiálu, který zaznamenali v terénu, připravovali tematické pořady (za druhé světové války byly poměrně vzácnými kulturními akcemi), např. *Slovácký večer v Hradci Králové* (1943). Sesbíraný materiál se však nejvíce promítl do jejich monografie *Živá píseň* (1949), na níž pracovali téměř deset let. Po skončení druhé světové války H. přesídlila do Brna, kde se dále věnovala taneční pedagogice. Učila na Hudební škole Jaroslava Kvapila a řadila se k zakladatelkám tanečního oboru brněnské konzervatoře, zaměřila se na výuku lidového a novodobého tance (1946–61). Vedla také taneční kurzy a zasedala v soutěžních porotách. S manželem stáli u zrodu Moravského tanečního a pěveckého sboru, na jehož vysoké úrovni se podíleli významní primáši Vítězslav Volavý, Jiří Petrů, Jaromír Nečas nebo Antoš Frolka. Repertoár tělesa vycházel z Úlehlových sběrů a hudebních úprav, H. se v souboru starala o choreografii, pohybovou stránku a o celkovou promyšlenou dramaturgii pořadů. Propojovala lidovou symboliku zvykosloví s tanečním vyjádřením, vytvářela ucelená pohybová pásma. Vytvořila také choreografie na díla českých skladatelů (např. *Slovácké tance* A. Dvořáka, *Slováckou suítu* V. Nováka, *Lašské tance* L. Janáčka, *Radúze a Mahulenu* J. Suka). Po manželově smrti 1947 zůstala v čele souboru jako umělecká vedoucí až do 1961. Svým inovativním přístupem

k lidové taneční tematice inspirovala také pozdější profesionální tělesa (Československý státní soubor písní a tanců či Slovenský ľudový umelecký kolektív).

D: Náš lidový tanec, in: Blok 1, 1945–1946, s. 7–8; Národní tance na Moravě, 1953 (popisy národních tanců, 3. vyd. 1977, revidoval B. Štědroň).

L: HS 1, s. 489; Český taneční slovník, 2001, s. 341; nekrolog: J. Nečas, Za M. Úlehlovou, in: Národopisné aktuality 18, 1981, č. 3, s. 215; Od folkloru k folklorismu. Slovník folklorního hnutí na Moravě a ve Slezsku, 1997, s. 125, 168–169; J. Kosíková, Vladimír Úlehla a počátky Moravského tanečního a pěveckého sboru, in: Národopisná revue 35, 1998, č. 3, s. 173–181; K. Císaríková, Ohlédnutí za M. Úlehlovou, in: Malovaný kraj 57, 2021, č. 2, s. 25; K. Černíčková, M. Úlehlová-H. – „novodobárka“ v lidovém tanci, in: Taneční aktuality. Osobnosti. 2021 (dostupné z: https://www.tanečníaktuality-cz/osobnosti/maryna-ulehlova_hradilova_novodobarka-v-lidovem-tanci, stav k 1. 6. 2023).

P: Etnologický ústav AV ČR, pracoviště Brno, dokumentační sbírky a fondy; Archiv MU, Brno (součást osobního fondu Vladimíra Úlehly).

KLÁRA CÍŠARÍKOVÁ

HRACH, Ferdinand, * 2. 1. 1862 Vídeň (Rakousko), † 29. 4. 1946 Kleinzell (u Lilienfeldu /Dolní Rakousko/), architekt, urbanista, pedagog

Syn stolařského mistra Ferdinanda H. a Anny, roz. Müllerové. Po maturitě na vídeňské reálce studoval 1880–85 na Vysoké škole technické ve Vídni u Karla Königa a u Wilhelma von Doderer, 1885–87 pokračoval na Akademii výtvarných umění u Friedricha von Schmidta, u něhož se zaměřil na středověkou architekturu. 1887–93 působil jako asistent na katedře pozemního stavitelství a architektury vídeňské techniky. Na ní 1890 získal akademickou hodnost a titul diplomovaného architekta. Od 1885 souběžně pracoval také v architektonických ateliérech Karla Mayredera a Karla Wilhelma Christiana von Doderer, od 1888 jako samostatný architekt. 1893 byl povolán jako mimořádný profesor na Německou vysokou školu technickou do Brna, kde převzal katedru pozemních staveb a urbanismu. Vyučoval stavební konstrukce, hygienu staveb, teorii systému budov, encyklopedii pozemního stavitelství a později také stavební ekonomii, nauku o stavebních zákonech, urbanismus a architektonické názvosloví. 1896 byl jmenován řádným profesorem a 1918 doktorem technických věd. 1898–1900 vykonával funkci děkana stavební fakulty, 1922–24 děkana fakulty pozemního stavitelství a architektury, 1901/02 a 1908/09 byl rektorem školy. 1932 odešel do důchodu, na technice však přednášel až do 1935 a do 1938 na ní předsedal státní zkušební komisi. Od 1926 byl mimořádným členem Svobodné německé akademie urbanismu v Berlíně.

H. se řadil k vůdčím osobnostem brněnské německé architektonické školy před první světovou válkou. Jeho tvorbu, spadající do tzv. druhé vlny vídeňského historismu, charakterizovaly prvky neogotického a neorenesančního tvarosloví, později ji dekorativně ovlivnila florální secese. 1893–1918 působil na Moravě jako konzervátor vídeňské Centrální komise pro zkoumání a uchování uměleckých a historických

památek, 1911–18 byl členem její památkové rady. 1898 se stal členem správní rady Moravského průmyslového spolku, před 1901 kurátorem a od 1915 korespondentem Moravského zemského muzea, od 1902 členem Moravského muzejního spolku. 1901–08 zastával funkci uměleckého znalce Výboru stavebních a urbanistických úprav při Městské radě v Brně. Od 1916 byl stálým konzultantem a znalcem Zemského soudu a Zemské rady v Brně. Přijal členství v mnoha brněnských regulačních komisích a řadil se k zakládajícím členům brněnské odbočky Spolku úřednických čtvrtí a Německého spolku inženýrů na Moravě. 1907–18 redigoval spolkový časopis *Mitteilungen des Deutschen Ingenieurvereines in Mähren*, v něm, stejně jako v *Mitteilungen des Hauptvereines deutscher Techniker in der Tschechoslowakischen Republik*, publikoval statě o architektuře, urbanismu a památkové péči. Od 1923 zasedal v kuratoriu Uměleckoprůmyslového muzea v Brně, 1924–25 předsedal Hlavnímu spolku německých inženýrů v Československé republice; od 1926 byl členem Spolku německých techniků. Získal několik ocenění: 1899 papežský Řád sv. Řehoře Velikého, 1911 Řád železné koruny III. stupně, 1932 čestný doktorát Německé vysoké školy technické v Brně.

Oženil se 1897 se Sophií, roz. Schipkovou, s níž měl dceru Elisabeth Sophii (* 1913). Manželé se 1939 přihlásili k německé národnosti, H. vstoupil do nacistických organizací NSDAP, Svazu Němců východu (Bund Deutscher Osten) a do Německé kulturní jednoty (Deutscher Kulturverband); po druhé světové válce byli oba manželé odsunuti do Rakouska.

D: Publikace: Architektonische Formenlehre für Ingenieure; Der Bau des Wohnhauses vom gesundheitlichen Standpunkt, obě Wien 1891; Die Feuersicherheit unserer Häuser; Wahrheit in der Kunst und die gewerblichen Erzeugnissen, obě 1895; Das Gebäude der Höheren Handelsschule in Brünn, 1898; Die Gebäude der Brünnner technischen Hochschule, 1899; Die Vergänglichkeit unserer Bauten, 1902; Moderne Kunstbewegung und ihre Ziele, 1908; Denkmalpflege und Heimatschutz, 1911. Realizace: nájemní domy: Vídeň II, Rauschergasse, 1889–92; Vídeň IX, Giessergasse, 1889–92. Brno: architektonické řešení tzv. Švédského pomníku, Jezuitská ul., 1895 (se sochařem J. Tomolou, odstraněn); nájemní dům dr. A. Fischela, Jaselská ul. 15, 1896–1897; Německá vyšší obchodní škola (dnes Škola uměleckých řemesel a designu), Husova ul. 10, 1896–1897; přístavba Německé vysoké školy technické (rektorát, učebny, knihovna), Komenského nám. 2, 1897–1899; Chemický institut Německé vysoké školy technické, Joštova ul. 13, 1897–1899; vila A. Engelmanna, Tvrdého ul. 10, 1900; vila O. Gittla, Všetického ul. 5; vila J. Kosche, Všetického ul. 7, obě 1900–1903; vlastní vila, Hlinky 106, 1901; nadační dům V. Falkensteina, Kapucínské nám. 2–4; dům Německé hospodářské společnosti, Masná ul., obě 1901–1902; nová úřední budova Zemského sněmu (tzv. Zemský dům II), Žerotínovo nám. 3–5 (s J. Utíkalem), 1904–1909; nová budova Německé vysoké školy technické, Joštova ul. 10, 1906–1910; filiální kostel sv. Klementa Marii Hofbauera, Bednářova ul., 1911–1912; úřednický nájemný dům firmy bratří Thonetů, Kounicova ul. 59, 1919–1920; úprava barokního štítu farního kostela Nejsvětější Trojice, Fulnek, 1899–1903; radnice a spořitelna, Hustopeče, Dukelské nám. 2, 1906–1907; dva úřednické rodinné domy, Vsetín, 1922; úřednický dům, Nové Město pod Smrkem, 1927.

L: OSND 2/2, s. 1242; ÖBL 2, s. 436; BL 1, s. 692; NEČVU 1, s. 288; E. Leo, Zum 70. Geburtstag des Architekten, o. Prof. Dr. techn. F. H., in: Mitteilungen des Hauptvereines deutscher Ingenieure in der Tschechoslowakischen Republik 21 (11), 1932, s. 1–2; J. Vybíral, Z „druhé“ proudy brněnské kultury – Heinrich Fanta a další, in: Bulletin Moravské galerie

v Brně 49, 1993, s. 100–103; P. Zatloukal, Brněnská okružní třída, 1997, s. 105, 108–109, 118, 135, 140; týž, Brněnská architektura 1815–1915. Průvodce, 2006, s. 22–23, 44, 94, 141, 146, 147, 160, 181, 187, 225, 226, 233; Š. Svobodová, Architekt F. H. a jeho činnost v Brně, 2007 (magisterská diplomová práce, FF MU, Brno); <http://www.architektenlexikon.at/de/245.htm>; encyklopedie.brna.cz (obě stav k 22. 8. 2023).

LENKA KUDĚLKOVÁ

HRACH, Josef František, * 6. 5. 1863 Smíchov (Praha),

† 2. 2. 1936 Most, pivovarský chemik

Syn dělníka a stavebního mistra Františka H. a Anny, roz. Březinové. 1873–81 absolvoval německou reálku v Praze na Malé Straně. 1881–86 studoval obor technická chemie na ČVŠT v Praze; žák Františka Štolby. Během studií pracoval v laboratoři Bohuslava Raýmana, kde vedl praktická cvičení z organické chemie, a zároveň si osvojoval kvasnou chemii u Antonína Bělohoubka. Na popud Vladimíra Čiháka, pozdějšího významného pivovarnického odborníka, se H. rozhodl věnovat pivovarnictví. Na doporučení A. Bělohoubka absolvoval praxi v pivovaru v Jinonicích (dnes Praha) a v pivovaru JUDr. K. Urbana na Malé Straně, v němž se seznámil s pneumatickým (tzv. Galandovým) sladováním a čistou kulturou kvasnic. 1886 složil druhou státní zkoušku (Ing.). Krátce pracoval jako chemik v kouřimském cukrovaru a ještě téhož roku nastoupil do pivovaru Phénix v La Valentine (dnes Marseille /Francie/), který řídil český odborník František Choudounský. 1887 H. obdržel Gerstnerovo cestovní stipendium. Navštívil pivovary, sladovny a výzkumné stanice v Německu, Belgii, Nizozemsku, Dánsku a Velké Británii. V Německu prošel mnichovské provozy, působil v pivovaru v bavorském Weihenstephanu (dnes Freising) a naučil se pěstovat čisté kvasnice podle tzv. Hansenova způsobu. Poznatky z cest zveřejňoval v odborných časopisech. 1890–97 pracoval jako analytik a kontrolor v pivovaru Zum Salmen ve švýcarském Rheinfeldenu (u Basileje). Po návratu do Čech přijal 1897 místo spilečnického v protivínském pivovaru, který patřil rodu Schwarzenbergů. 1898 byl H. přeložen jako samostatný chemik do lounského pivovaru a začal spravovat schwarzenberské pivovary nejen v Lounech, ale i v Postoloprtech a Lovosicích. 1900 byl přeložen zpět do Protivína, kde získal místo sládky. 1902–08 pracoval v pivovaru v Černé v Pošumaví, potom se vrátil do protivínského pivovaru. 1903 obdržel doktorát (Dr. techn.) na pražské ČVŠT poté, co obhájil disertační práci *O působení kvasnic na škrobový maz*, která vyšla tiskem. H. byl 1911 jmenován ředitelem všech dvanácti schwarzenberských pivovarů (Třeboň, Protivín, Louny, Vimperk, Krumlov, Černá, Postoloprty, Chýnov, Petrův Dvůr, Lovosice, Smečno, Černčice). Pod jeho vedením prošly schwarzenberské pivovary výraznou modernizací. Zasloužil se o zřízení laboratoří a ustavení technických kontrol ve třech největších z těchto provozů (Třeboň, Protivín a Louny), přičemž v Protivíně vznikla ústřední laboratoř s moderními pomůckami a odbornou knihovnou. Schwarzenberské pivovary díky tomu připravovaly erudované odborníky nacházející uplatnění i v jiných provozech. Ve funkci ředitele H. setrval do 1927,

kdy odešel do penze a přestěhoval se na statek svého syna v Milé (dnes č. o. Bečov) nedaleko Mostu.

H. se stal uznávanou osobností v oboru pivovarnictví. Zasadil se o sloučení pivovarského školství s Výzkumným ústavem pro průmysl pivovarský (dnes Výzkumný ústav pivovarský a sladařský), který zahájil činnost 1888 v Praze a jehož byl H. čestným členem. 1907 se podílel na založení Ochranného svazu pivovarů v Království českém, od 1916 stál v jeho čele. Měl pověst vynikajícího řečníka, což potvrdil na sjezdech rakouských sládků v Praze (1908) a ve Vídni (1909). Roku 1914 se stal jednatelem a posléze čestným členem Společnosti na udržování vědeckých ústavů pro průmysl pivovarský v Praze. Byl místopředsedou a čestným členem Spolku pro průmysl pivovarský, předsedou Ústředního svazu československých pivovarů, rovněž člen Československé společnosti chemické, IV. (zemědělsko-průmyslového odboru) Československé akademie zemědělské, Masarykovy akademie práce a zkušebních komisí pro státní zkoušky na ČVŠT. Mistrně ovládal technologii pivovarnické praxe a byl autorem řady vědeckých pojednání z pivovarnictví. Publikoval např. v *Chemických listech* a v *Časopise pro průmysl chemický* nebo v časopise *Kvas. Kapitola Rozborů pivovarnické* v knize *Rozborů technické* (K. C. Neumann /ed./, 1902) představovala obsáhlý návod k provádění pivovarských analýz. Ve spise *Vědecké základy moderního pivovarství* (1926) shrnul H. dobové poznatky z oboru (např. o působení vody při vaření piva, o škrobu a bílkovinách z pivovarského hlediska nebo o působení koloidů a jiných fyzikálně-chemických otázkách). Přispíval do *Technického slovníku naučného* (V. Kotyška – V. Teyssler /eds./), který vycházel od 1927.

D: výběr: Pneumatické sladování a sušení sladu, in: *Časopis pro průmysl chemický* 1, 1891, č. 4, s. 124–127; č. 5, s. 156–160; č. 6, s. 198–201; č. 7, s. 216–220; Rozbor švýcarských a ve Švýcarsku čepovaných cizích piv, in: *Listy chemické* 17, 1893, s. 189–191; Paměti Spolku pro průmysl pivovarský v Čechách 1873–1923, 1923; Hrst vzpomínek na cestu životem, 1933.

L: OSND 2/2, s. 1242; MSB 1, s. 227; J. Šatava, Sedmdesáté narozeniny ing. dr. J. H., in: *Chemické listy pro vědu a průmysl* 27, 1933, č. 9, s. 193–194; K. Müller, Ing. Dr. F. H. sedmdesátinikem, in: *VČAZ* 9, 1933, č. 5, s. 338–399; Pivo–slad–chmel od A do Z. České, moravské a slovenské osobnosti, L. Soukupová – F. Frantík (eds.), 2004, s. 63–64 (foto); nekrology: J. Šatava, Ing. Dr. J. H. †, in: *Chemické listy pro vědu a průmysl* 30, 1936, č. 3–4, s. 33–34 (s výběrovým soupisem díla); B. Vlácil, K úmrtí ing. dr. F. J. H., in: *VČAZ* 12, 1936, č. 3, s. 234; <https://sever.rozhlas.cz/pribehy-z-kalendare-josef-frantisk-hrach-6836239> (stav k 28. 12. 2023).

P: AHMP, sbírka matrik, ikt. f. ú. Smíchov, kostel sv. Filipa a Jakuba (od 1891 sv. Václava), matrika nar. (1862–1865), sign. SM N13, fol. 46; Soupis pražského obyvatelstva 1830–1910 (1920), kart. č. 464, poř. č. 144; NA, Praha, Policejní ředitelství I, konskripce, kart. 301, obr. 762.

VOJTĚCH SZAJKO

HRACHOVSKÝ, František, * 11. 9. 1879 Kněždub

(u Hodonína), † 18. 1. 1943 KT Osvětim (Polsko), teolog, filozof, publicista, redaktor

Druhorozený syn ze čtyř dětí domkáře Antonína H. (1848–1912) a Anny, roz. Petruchové (1857–1933). Obecnu školu vychodil